

Prof. dr hab. Jan Rylke
j.rylke@gmail.com, tel. 602488581
Katedra Architektury Krajobrazu,
Wydział Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu,
Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

Lublin 15.07.2021r.

Recenzja pracy doktorskiej Pani mgr inż. arch. kraj. Magdaleny Pożarowszczyk-Bieniak: *Morfologia i znaczenie światła projektowanego w widokach i sekwencjach widokowych krajobrazu miasta*, wykonana dla Instytutu Nauk Ogrodniczych Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.

Otrzymałem do recenzji bardzo obszerną rozprawę liczącą z aneksami około 300 stron, zawierającą 87 rysunków i 9 tabel. Wszystkie, zawarte w pracy rysunki zostały w sposób bardzo profesjonalny wykonany przez Autorkę. Oprócz tego materiał badawczy został przedstawiony na 22 tabelach zbiorczych i 36 kartach zbiorczych zawierających wyniki badań. Ten materiał jest wykonany także w sposób bardzo profesjonalny i czytelny, a ich poziom opracowania wizualnego pozwala na bezpośrednie wykorzystanie w publikacjach naukowych. Autorka wykonała ogrom pracy badawczej co zostało rzetelnie udokumentowane i w sposób czytelny przedstawione.

Opracowanie składa się z 11 rozdziałów: *Wstępu* (str. 13-23); *Stanu badań – rola światła i oświetlenia w mieście* (str. 24-46); *Metod pracy i zastosowanych metod badawczych* (str. 47-56); *Wyników badań – morfologii i znaczenia światła w kompozycji przestrzennej* (str. 57-142); *Dyskusji wyników* (str. 143); *Wniosków dotyczących światła w mieście* (str. 147-153); *Zasad kreacji światłem krajobrazu miasta* (str. 154-158); *Podsumowania* (str. 159); *Literatury* (str. 160-176); *Spisu ilustracji* (str. 177-188); *Aneksu* (str. 191 i następne). W przygotowaniu rozprawy wykorzystano 222 pozycje literatury, w tym 45 pozycje obcojęzycznych. Literatura została dobrze dobrana i w przeważającej części są to pozycje aktualne, pochodzące z ostatnich lat. Brak streszczenia opracowania.

Uwagi ogólne.

W 2017 roku recenzowałem wyróżnioną pracę doktorską Pani dr inż. arch. kraj. Karoliny Wlazło-Malinowskiej: *Światło jako instrument kształtowania nocnego krajobrazu miasta*, która była również wykonywana pod kierunkiem dr hab. Jeremiego T. Królikowskiego, prof. SGGW.

Nocny krajobraz stanowi współcześnie niezwykle ważną formę krajobrazową, która może być kształtowana poprzez światło projektowane w sposób celowy i jednolity. Jest to odmienne kształtowanie niż w wypadku krajobrazu dziennego, bardziej zależnego od zmian fenologicznych i liniiki słońca, oraz trwałej, trudnej do modyfikacji strukturze. Badania prowadzone nad światłem projektowanym mają charakter nowatorski i cieszą się, że są Instytucie Nauk Ogrodniczych kontynuowane. Praca Pani dr inż. arch. kraj. Karoliny Wlazło-Malinowskiej miała charakter opracowania podstawowego, natomiast praca Pani mgr inż. arch. kraj. Magdaleny Pożarowszczyk-Bieniak stanowi jej kontynuację w kierunku badania możliwości kształtowania scenerii miejskiej przy pomocy światła projektowanego.

Uwagi metodyczne

Konstrukcja pracy i kolejność postępowania zostały w rozprawie przeprowadzone poprawnie. Jako cel badawczy (1.4) Autorka pisze o *ukazaniu dualizmu krajobrazu światła naturalnego i antropogenicznego oraz udokumentowanie zależności rzeczy – porządek – światło przy wykorzystaniu kluczowych sekwencji widokowych wyznaczonych w krajobrazie wybranych miast*. W tezie pracy (1.5) Autorka pisze, że: *sekwencje widokowe umożliwiają identyfikację elementów, budujących krajobraz światła, mających wpływ na charakter miasta, odczuwany przez użytkownika poruszającego się pieszo. Świadoma kreacja zidentyfikowanych elementów wpływa na jakość miejskiego krajobrazu światła*. Zarówno cel, jak teza pracy, są spójne z tytułem pracy: *Morfologia i znaczenie światła projektowanego w widokach i sekwencjach widokowych krajobrazu miasta*. Autorka przyjęła jako założenie badawcze obserwację fenomenologiczną (3.1), co w sytuacji badań percepcyjnych uważam za słuszne. Do badań Autorka zastosowała sześć metod i narzędzi badawczych. Jako pierwszą przyjęła *metodę percepcyjną* Janusza Skalskiego (3.3.1), służącą projektowaniu krajobrazu miasta. W tej metodzie prowadzenie użytkownika krajobrazu zostało uzupełnione przez pokrewne metody stosowane w Polsce (Dreszer, Wejchert i inni). Efektem zastosowania tych metod są mapy historycznych centrów miast z określonymi w nich trasami predystynowanymi do wyznaczenia w ich obrębie widoków i sekwencji widokowych. Druga z zastosowanych metod, *krzywa wrażeń* Kazimierza Wejcherta (3.3.2) posłużyła do wyznaczenia na wybranych trasach sekwencji i widoków oraz ich zapisaniu w formie dokumentacji fotograficznej. Kolejnym (3.3.3) etapem badań było prześledzenie na rysunkach sekwencji widokowych i wyodrębnienie w nich form typowych, wartościowych i form obcych, degradujących widok według metody Gordona Cullena opracowanej w Polsce przez Jeremiego T. Królikowskiego, Katarzynę Piądlowską, Beatę Rothimel i Karolinę Wlazło-Malinowską w artykule: *Analiza sekwencji*

widokowych jako metoda waloryzacji i projektowania krajobrazu miasta (space&form 2016, s. 10-24) Następnym etapem była analiza morfologiczna widoków według Marty Lewin (3.3.4). Na jej podstawie przeprowadzono analizę porównawczą widoków dziennych i nocnych zakończoną oceną wpływu oświetlenia sztucznego na jakość ocenianego widoku. Wreszcie zastosowano analizę sekwencji widokowych według kategorii *Genius loci* Jeremiego Królikowskiego (3.3.5), określające charakter i oddziaływanie widoku. Ostatnim etapem było przeprowadzenie oceny estetycznej (3.3.6) widoku według metody SBE (oceny piękna scenarii). Wszystkie metody zostały właściwie przeprowadzone i wykonane w sposób wzorowy, spójny i pozbawiony luk. Pozwoliło to na konkretyzację oraz określenie jakości widoków i sekwencji widokowych. Pewnym problemem jest oparcie badań na dokumentacji fotograficznej widoków i sekwencji widokowych, które nie są tożsame z widokami obserwowanymi, a wyniki badań powinny zawierać stosowne korekty. Te różnice opisaliśmy z Magdaleną Gąsowską min. w *Atrakcyjności wizualnej krajobrazu* (Przyroda i miasto, t. X, część 1, s. 161-170). Jednak wykorzystanie wystandaryzowanej metody SBE, opartej na badaniach wykorzystujących obrazy fotograficzne wymagało spójności z pozostałymi badaniami, które też powinny operować obrazami fotograficznymi.

Uwagi szczegółowe

Rozdział 1 jest dobrze i logicznie skonstruowany. W końcowej części tego rozdziału, w miejsce zakresu merytorycznego, określającego granice opracowania, Autorka umieściła podrozdziały: 1.6.2. *Zakres pojęciowy i merytoryczny*, 1.7.1 *Schemat pracy*, 1.7.2. *Zawartość opracowania*, które, moim zdaniem, lepiej by uzupełniały rozdział 3. Metoda pracy i zastosowane metody badawcze. Rozdział 2. *Stan badań – rola światła i oświetlenia w mieście*, nie obejmuje wielu zagadnień związanych z percepcją widoków i sekwencji widokowych krajobrazu miasta. Przykładem mogą służyć opracowania zawarte w V tomie *Przyrody i miasta* (Skalski, Rylke, Królikowski, Zamecznik). Uwagi dotyczące rozdziału 3 - metodycznego zawarłem w uwagach merytorycznych. Rozdział 4. Wyniki badań jest obszerny i zawiera 6 podrozdziałów odpowiadających zastosowanym metodom badawczym. Rozdział 4.1. i 4.2. odpowiadający metodzie Janusza Skalskiego i Kazimierza Wejcherta zaowocował stworzeniem 4 map, w których wyznaczono 32 sekwencje z 171 widokami podzielonymi na widoki dzienne i nocne. Na tej podstawie Autorka wykonała rysunkowe analizy struktury poszczególnych sekwencji widoków i umieściła je w kartach zbiorczych. Efekty analiz umieszczono w tabelach zbiorczych dla widoków dziennych i nocnych. Na tej podstawie Autorka wylistowała formy wartościowe i degradujące krajobraz oraz określiła potencjał możliwych do zrealizowania

zmian podnoszących wartość badanych sekwencji widokowych. Opracowano również oceny zbiorcze tego potencjału dla badanych miast. Moim zdaniem te badania, rzetelnie wykonane i czytelnie przedstawione, zawierając również wnioski aplikacyjne, stanowi wystarczający materiał dla przeprowadzenia przewodu doktorskiego, w sposób zgodny z tytułem, celem i postawioną tezą pracy. Autorka nie poprzestała jednak na tym etapie badań. W dalszej części pracy postawiła sobie dodatkowy cel badawczy dotyczący morfologii i kompozycji widoków w formie zapisu graficznego. Wyróżniono w nich liczbę planów oraz występujące dominanty oraz punkty charakterystyczne. Następnie porównano obserwowany typ kompozycji widoku dziennego porównując go z widokiem nocnym uznając ich zgodność za cechę pozytywną. Określono także wpływ oświetlenia nocnego na takie elementy morfologii widoku, jak dominanty (4.4.4) i elementy charakterystyczne (4.4.5). Kolejny etap badań dotyczyło ducha (charakteru) miejsca miast określanego przez analizowane sekwencje widoków. Autorka przyjęła jako kategorie określające ducha miejsc: ziemię, niebo, rzeczy, porządek, światło i czas. Wydaje się, że w przyjętych kategoriach porządek, jako element kompozycji został zdefiniowany w poprzednim badaniu, w tym powinien zostać uwzględniony jako element uporządkowania przy ocenie pozostałych kategorii. W wyniku przeprowadzonych badań Autorka określiła pozytywny i negatywny wpływ oświetlenia na kategorie ducha (charakteru) miejsca analizowanych sekwencji widokowych (4.5). Ostatnie badanie, przeprowadzone standaryzowaną metodą SBE służyło porównaniu, a także weryfikacji wartości, analizowanych sekwencji widokowych z ich oceną estetyczną określoną w badaniach niezależnych obserwatorów. Uzyskane wyniki poddano analizie, porównując je przede wszystkim z morfologią i kompozycją widoków wybierając te elementy, które wpłynęły na wysokie i niskie oceny estetyczne. Oprócz elementów, w widoku nocnym określono także formy oświetlenia przyczyniające się do negatywnej bądź pozytywnej oceny prezentowanych widoków (4.6). Rozdział 5, *dyskusja wyników* została przeprowadzona przede wszystkim z pracami dotyczącymi światła Karoliny Wlazło-Malinowskiej i Małgorzaty Bartnickiej. Sądzę, że interesujące byłoby przeprowadzenie dyskusji z zastosowanymi metodami badawczymi (Skalski, Dreszer, Wejchert, Cullen, Lewin, Królikowski, Daniel i Boster), które, jak wynika z przedstawionego stanu badań, nie były dotąd wykorzystywane w badaniach nad morfologią i znaczeniem światła projektowanego w widokach i sekwencjach widokowych krajobrazu miasta. Te metody mają charakter statyczny – ujęcie dynamiczne w zmienności typu dzień i nocne światło może określić te metody jako przydatne nie tylko w badaniach nad krajobrazem miasta. Rozdział 6. *Wnioski – światło w mieście*, w sytuacji, kiedy wyniki przeprowadzonych badań na każdym etapie kończyły się pozytywnymi i negatywnymi ocenami znaczenia i

wplywu światła projektowanego na widoki i sekwencje widokowe w mieście ma charakter opisowy i stanowi podsumowanie wykonanych badań i syntezy ich wyników. Autorka pokusiła się o więcej. Rozdział 7., to *zasady kreacji światłem krajobrazu miasta. Formy oświetlenia jako elementy kompozycji urbanistycznej*. Ten rozdział stanowi zestaw punktów, które należy wziąć pod uwagę jeżeli chcemy określić nocną kompozycję i tożsamość miasta, jakość oświetlenia i wymagań oświetleniowych, hierarchii obiektów przeznaczonych do iluminacji, sieci punktów i przestrzeni priorytetowych do oświetlenia oraz koncepcji kreacji światłem widoków i sekwencji widokowych. Ten rozdział jest szczególnie cenny i powinien zostać upowszechniony, jako pomocny wszystkim, którzy operują światłem w mieście. Rozdział 8. *Podsumowanie*, jest zdawkowy. Rozdział 9. Literatura został dobrze opracowany, natomiast odwołania do literatury, obok systemu harwardzkiego, typu (Lynch K., 2014) są bardzo pobieżne, typu, cyt. str. 24: *Planowanie nocnego krajobrazu miasta wiąże się z aspektami przestrzennymi [165, 90, 198, 11, 164], społecznymi [109, 31,32, 72, 202, 203, 44, 115, 118] i fenomenologicznymi [80, 130, 50, 98, 103, 142]*. Utrudnia to orientację w stanie badań, gdzie takie uproszczone odwołania do numeracji literatury zostały umieszczone. Pracę uzupełnia obszerny aneks. W aneksie umieszczono wzór kwestionariusza eksperckiego oraz surowe i wystandaryzowane wyniki badań oceny piękna scenerii zajmujące jedną trzecią objętości dysertacji. Jest to metoda znana od 50 lat i w architekturze krajobrazu w Polsce stosowana i tabele zbiorcze badań nie muszą być, moim zdaniem, do pracy doktorskiej dołączane także w formie aneksu. Wystarczy informacja w opisie metody prowadzonych badań - określenia jakie były warunki i liczebności w przeprowadzonych badaniach.

Uwagi końcowe

Recenzowana praca została napisana dobrym językiem i opatrzona bogatym materiałem ilustracyjnym wykonanym przez Autorkę i po niewielkich poprawkach określonych w recenzjach, może być skierowana bezpośrednio do druku. Pani mgr inż. arch. kraj. Magdalena Pożarowszczyk-Bieniak podjęła niezwykle ważny i nowy w nauce temat nocnego kształtowania krajobrazu miast w taki sposób, żeby miasta były harmonijne i piękne, zarówno w oglądzie dziennym, jak nocnym. Z podjętej pracy badawczej wywiązała się wzorowo, wykorzystując nowoczesne metody i narzędzia badawcze, także wypracowane w warszawskiej Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, w której, na Wydziale Ogrodniczym już w 1916 roku nauczano ogrodnictwa ozdobnego, a od 1935 roku również architektury krajobrazu. Wielotorowe badania zostały rzetelnie przeprowadzone, a uzyskane wyniki opracowane w

sposób pozwalający na ich bezpośrednie wykorzystanie. Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez Panią mgr inż. arch. kraj. Magdalenę Pożarowszczyk-Bieniak. Przedmiotem recenzowanej rozprawy doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, co spełnia warunki formalne stawiane przez ustawę o stopniach naukowych oraz o stopniach i tytule z zakresu sztuki z dnia 14. 03. 2003 roku wraz z następnymi zmianami, a także spełnia warunki formalne zawarte w Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018 roku (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej Warszawa, dnia 30 stycznia 2018 r. Poz. 261). Moja opinia o recenzowanej pracy doktorskiej jest jednoznacznie pozytywna i rekomenduję Instytutowi Nauk Ogrodniczych Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie przyjęcie rozprawy doktorskiej Pani mgr inż. arch. kraj. Magdaleny Pożarowszczyk-Bieniak: *Morfologia i znaczenie światła projektowanego w widokach i sekwencjach widokowych krajobrazu miasta* i dopuszczenie jej do publicznej obrony.

Jak wspomniałem w uwagach szczegółowych, recenzowana praca znacznie przekracza zakres badań wymaganych w rozprawie doktorskiej. Jest również opracowaniem nowatorskim w obszarze badań nad nocnym krajobrazem miasta i wykorzystania światła projektowanego do jego kształtowania. Także zamknięcie pracy rozdziałem o zasadach kreacji światłem krajobrazu ma ważny walor praktyczny. Te elementy powodują, że stawiam wniosek o wyróżnienie recenzowanego przeze mnie opracowania.

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Kubik', written in a cursive style.